

Hayal Dergisi, Sayı: 23, Ekim-Kasım-Aralık 2007

ŞİİRDE MODERN VE MODERNİZM ÜZERİNE

Modern ve modernizm, Batı'daki Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri sonrasında öne çıkan felsefe ve sanat terimleridir. Günlük dilde de çok sık kullanılan modern kavramıyla, genelde sanatta, özelde edebiyatta kullanılanlar arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Bu ayrılığı ortaya koyabilmek için, öncelikle modern kavramına bakmak gerekir. Türkçe Sözlük (TDK, 1998)'te "modern" sözcüğünün ifade ettiği kavram karşılığında "çağa uygun, çağcıl, asrî, çağdaş" açıklaması yer almaktadır. Dictionnaire Larousse (1993: 1688)'ta aynı kavram; "modern bilim" deyişinde şimdiki zamana veya göreceli olarak yakın bir döneme ait veya uygun olan; "modern yöntemler" ya da "modern araçlar" deyişinde en son ilerlemelerden yararlanan, çağcıl, çağdaş; "modern bir bina" ya da "modern bir alışveriş merkezi" deyişinde çağdaş tekniklere, kurallara, zevke göre yapılmış olan; çağın yeniliklerine uyan, çağcıl, çağdaş sözcükleriyle açıklanmaktadır. Türkçe Sözlük'te "modernizm" maddesine hiç yer verilmezken, bu sözcük Dictionnaire Larousse'ta "modern sanat ve mimarlık doğrultusundaki akım ve üslûplara verilen ad" olarak açıklanmaktadır.

Modernizm, pek çok edebiyat tarihçisi ile plastik sanatlar eleştircisine göre, 1880'lerin sonlarından başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verişine kadar sürmüş bir zaman dilimini kapsayan özel bir dönemdir. Gelenekten bütün bütün bir kopuşu sağlamak amacıyla ortaya çıkmış, sanat dalları ile edebiyatta yenilikçi deyişler, olağandışı sunum teknikleri ve yepyeni söyleme biçemleriyle yaratma etkinliğine yeni bir soluk kazandırmış bir sanat akımıdır (Felsefe Sözlüğü, 2002: 1006).

Armağan (1995: 50)'a göre modernlik, temelde bireycilik ve özerk "akıl" denilen bir fenomen üzerine oturmaktadır. "Geleneksel dünya" ya da Gelenek'in yönlendirdiği dünyada akıl, insanı hayvandan ayıran bir düşünme aleti (organon) iken; modernitenin (felsefî modernitenin) Descartes'la başladığı yolculukta ise, daha önceki tüm dayanaklarını (otorite ve geleneklerin bağlayıcılığı, vahiy, kutsallık vb.) paranteze alarak kendisini, kendisinden itibaren kurma yoluna girmiştir. Aklın özerkleşmesi, diğer toplumsal ve kültürel alanların da, derece derece onun egemenliğine girmesi sürecini başlatmıştır. Ekonominin, bilimlerin, toplumun, sağlık sisteminin vb. rasyonelleşmesi bu sürecin en belirgin sonuçları olmuştur.

Kültürün alanlara bölünmesinin de modernleşme sürecinin bir parçası olduğunu belirten Armağan (1995: 50), modern sanatın seçkinci karakterini de sanatın özerkleşmesi çerçevesinde ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirmektedir. Artık ahlâk, bilim ya da din sanatçıya dışarıdan buyuramayacağı için, sanat kendi kuralını kendisi koyacak, sanatçının önündeki tek seçenek kendi deneyimi olacaktır. “Deneyim (experience), modern sanatçının uç beyliğinde, sayesinde akından akına koştuğu küheylendir”. Sanatçının bütün verileri, kalıpları kırıp parçalamada, özgün ürünleri ortaya koymada tek rehberi bu deneyimi olacaktır:

Daha önce kimsenin kullanmadığı buluşlara ulaşmak, yeni imajlar, yeni semboller oluşturmak, yeni biçimlerle yeni muhtevaları kurmak. Joyce’un Ulysses’i ile Bracque’in resimleri, Andy Warhol’un kolajları, Tzara’nın şiirleri bunun örneklerinden birkaçı (1995: 51).

Toplumun bir ferdi olan sanatçı da, değişen sosyal ve ekonomik koşulların şekillendirdiği yeni toplumun ihtiyaçları doğrultusunda arayışlara girmiş ve gelenekleri, yerleşik kuralları göz ardı ederek kendi deneyimi doğrultusunda eserler vermeye başlamıştır. Sanatın özerkleşmesi, edebiyatta yeni türleri ve “modernizm”e yol açan yeni akımları ve kavramları da beraberinde getirmiştir.

Yıldız Ecevit (2001: 36)’e göre yeni edebiyat; “biçim düzlemiyle inanılmaz bir cüretle oynayan bir estetik anlayışın ürünü”dür ve yaratıcılığın hiçbir tabu tanımadan “at oynattığı” bu metinler, gerçek sanat eserleridir. XX. yy başından günümüze kadar süregelen ve modernizm / postmodernizm tanımları altında geleneksel edebiyat estetiğinden köktenci bir biçimde ayrılan metinler, özellikle biçim/yapı yönüyle belirgin bir kulvar değişikliği göstermektedir. İçerikten biçime, somuttan soyuta, dış dünyadan iç yaşama olan bu yön değişimi, sosyo-ekonomik, teknolojik ve bilimsel dev gelişmelerin etkisi altında biçim değiştiren gerçekliğe paralel olarak yaşanmaktadır. Ecevit, “estetik devrim” olarak nitelendirdiği bu biçim arayışlarını şöyle değerlendirmektedir:

Sanatçı tam olarak anlamakta güçlük çektiği bu yabancılaşmış yeni gerçekliği, içerik/konu öyküleyerek yansıtmanın olanaksızlığı karşısında, şimdiye dek hiç denenmemiş yeni biçim arayışları içine girer. Gerçeği birebir yansıtmadan ‘yabancılaştırarak’, bölerek, grotesk düzleme taşıyarak anlatma, yüzyılın ilk yarısındaki avangardist estetiğin, yani modernizmin en önemli özelliğidir (2001: 36).

Modern şiirin anlamı örtmek, gizlemek istediği konusunda, edebiyat eleştirmenlerinin çoğu görüş birliği içindedirler (Bkz.: Akalın, 1984: 185). Bu konuda Necatigil şunları söylemiştir:

Modern şiirin biraz da okuyucu tarafından doldurulması gerekli boşluklar taşıdığını, böyle bir şiir tecrübesinden geçmemiş kimselere bunların biraz katı ve kapalı geleceğini kabul ediyorum. Ama şiirin ilk bakışta çapraşık ve bilmeceli görünmesi onun çözülemeyeceği anlamına da gelmez (1979: 105).

Moran (1991: 151)'ın belirttiği gibi “modern şiirde içerik, ham konunun eser içinde aldığı yeni durumdur”. Bu bağlamda, konu eserin dışında, içerik ise, içindedir. Aynı durum, kalıp ile biçim kavramları için de söz konusudur. Geleneksel şiirde gazel, kaside, koşma gibi hazır kalıplar bir şekildir. Oysaki modern şiirde, biçimin her şiir için ayrı, kendine özgü olması gerekmektedir. Yani, kalıp anlamındaki biçim, eser dışındadır, eserden önce vardır. Modern şiirde ise, biçim ve içerik her eserde yeniden oluşturulmaktadır.

Modern şiirin anlam kapalılığından kaynaklanan okurla mesafeli durma özelliği, şiirimizde İkinci Yeni hareketinin en çok eleştirilen yönlerinden biri olmuştur. Okurlarının “burjuvazi” sınıfından ya da sınıf değiştirmek isteyen insanların oluşturduğu kentlilerden meydana geldiğini belirten Ece Ayhan, “yaşayışlarına, dünya görüşlerine, beğenilerine, seçmelerine, tarih anlayışlarına...” kısacası her şeylerine bütünüyle karşı olduğu bu insanlarla hiç bir ilişki kurma niyetinde olmadığını, çünkü bu okur kitlesiyle bağlantı kurmanın toplumun atan nabzını tutmak anlamına gelmediğini savunmaktadır. Ona göre, toplumun gerçek nabzı yol kesimlerinde, sokaklarda, evlerde ya da kenar mahallelerde (“sözgelimi Ümraniye’deki ya da Samandıra’daki pazar güreşlerinde”) atmaktadır. Ancak, toplumun bu kesimi henüz bu şiirleri anlayabilecek hazırlıkta olmadığından, hâlihazırdaki “bir şiire filmin yarısında girer gibi giren” okuyucuların yargılarına da ilgi duymadığını belirtmektedir (1996: 71).

“Modern şiiri ‘modern’ yapan öge, şairin dünyaya gösterdiği organik tepkidir” diyen İsmet Özel (1982: 106), İkinci Yeni’nin Türkiye’de de bir kültürel zorlamanın hatta özentinin ürünü olarak değil, doğrudan doğruya şairin yaradılışından aldığı güçle dünyaya yönelttiği sorunun bir gereği olarak ortaya çıktığının bir türlü anlaşılmadığını savunmaktadır.

Sonuç Yerine

Kaynakları Avrupa ile Amerika’da bulunan yenilikçi ya da öncü (avangard) birtakım düşünsel ve sanatsal akımlardan beslenen modernizm, bütün sanat dallarında, özellikle biçim bakımından gelenekten kopmayı getirmiştir. Sanatçılar, dikkatlerini içerikten biçime, somuttan soyuta çevirmişler ve sanatı bir düşünüş tarzı olmaktan çıkararak bir sunuş / yapış tarzı olarak algılamaya başlamışlardır.

Modern şiirin beklediği, dil ve imge katmanlarını aşıp iç içe katlanmış anlam dünyasında “yolunu kaybetmeden” dolaşabilecek donanıma sahip bir okurdur. Bu “yeni okur”, bir dil ürünü olan edebiyat yapıtını yalnız içerik / konu bakımından seçmeyecek; özenli bir yaklaşımla yapıtın biçim yönüyle taşıdığı yeniliklerin de değerini belirleyecektir.

Böyle bir sürecin oluşmasında, XX. yüzyıl Batı edebiyatında -kendi toplumlarının sosyo-ekonomik yapısının ve tarihsel koşullarının bir sonucu olarak- ortaya çıkan yeni akımların ve tekniklerin de etkilerinin olduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim bu yüzyıl, bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmelerle insan hayatını kolaylaştırırken, pazar kapma rekabetinden doğan iki büyük dünya savaşıyla da yerleşik inançların ve değerlerin sorgulanmasına ve yeni arayışlara yol açmıştır.

Kaynakça

Akalın, Sami L.(1984): *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, 6. Baskı.

Armağan, M. (1995): *Gelenek ve Modernlik Arasında*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Ece Ayhan (1996): *Dipyaızılar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ecevit, Y. (2001): “Yirminci Yüzyılın Tüm Avangard / Deneysel Metinlerini Heyecan Verici Buluyorum”, *Varlık*, Sayı: 1126, Temmuz: 36-39.

Felsefe Sözlüğü (2002): Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Moran, B. (1991): *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: Cem Yayınevi, Gen. 8. Baskı.

Necatigil, B. (1979): *Bile/Yazdı*, İstanbul: Ada Yayınları.

Özel, İ. (1982): “Şairler Intellect’in Pençesinde”, *Yazko Edebiyat*, Sayı: 18, Nisan: 97- 107.